

اختلالات دیکته نویسی در مقطع ابتدایی (مطالعه موردی: اختلال دیکته نویسی معین)

رحیم شبانی^۱، سعید خدایاری شوطی^۲، زهرا بابازاده هاسونی^۳

چکیده

دیکته از جمله مهارت‌های آموزشی و نوشتنی بسیار مهمی است که نیاز به پردازش‌های متعدد ذهنی دارد. نقص در هر بخش یا فرآیند می‌تواند منجر به یک خطای نوشتاری شود، شناسایی خطاهای شایع می‌تواند به فهم بهتر علل این خطاها و ارائه‌ی راه کارهای موثر برای حذف یا تعدیل آنها در کودکان ابتدایی کمک شایانی کند. در این پژوهش در مورد درمان مشکل درس دیکته نویسی دانش‌آموزی به نام معین که در پایه اول مشغول به تحصیل بود، می‌باشد. با بررسی دلایل و علائم اختلال دیکته‌نویسی در دانش‌آموز مشخص گردید که دچار اختلال دانش‌آموز ناشی از نارسانویسی، قرینه نویسی یا وارونه نویسی و عدم تمرکز حواس و بی‌رغبتی می‌باشد. راه حل‌هایی جهت حل و درمان این اختلال ارائه گردید که با بکار بستن این راه‌حل‌ها تأثیر فراوانی در درمان اختلال دیکته دانش‌آموز رویت شد و متوجه شدم که کارهای صورت گرفته توانسته است تا حدود زیادی از تکرار اشتباهات مکرر وی در دیکته‌نویسی به ویژه نارسانویسی، وارونه‌نویسی و قرینه‌نویسی و سایر دروس جلوگیری کند به طوری که خود دانش‌آموز، خانواده، معلم و همکاران در مدرسه از درمان اختلال دیکته نویسی دانش‌آموز ابراز خوشحالی کردند. در این زمینه جهت درمان با اختلالات دیکته نویسی دانش‌آموزان پیشنهاداتی ارائه شده است. بر این اساس در این مقاله با استفاده از روش اقدام پژوهی و روش تحلیلی و با مرور متون موجود تلاش گردید با تبیین موضوع اختلالات دیکته نویسی، گام‌های موثری در جهت بهبود و اعتلای مشکل دیکته‌نویسی برداشته شود. برای سنجش نوشتن و تشخیص اختلال دیکته نویسی دانش‌آموز نیز با توجه به اینکه در دوره ابتدایی از روش‌های اندازه‌گیری کمی و یا نمره‌ای دیگر استفاده نمی‌شود؛ از طریق مشاهده مستقیم تکالیف کلاسی و منزل استفاده شده است.

کلید واژه‌ها: اختلال، دیکته‌نویسی، دوره ابتدایی، اقدام پژوهی.

^۱. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، ایران.

^۲. کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی، دانشگاه تبریز، آموزگار ابتدایی شهر ماکو، ایران، نویسنده مسئول، tmu90et@gmail.com

^۳. دانشجوی کارشناسی علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور شهر ماکو، ایران.

مقدمه

نوشتن، یک فرآیند عصبی پیچیده است که به هماهنگی مکانیسم های چندگانه مغز مرتبط است و نیازمند تحریک و ادغام زنجیره منابع اطلاعاتی چندگانه، توجه، حافظه، مهارت های حرکتی، زبان و شناخت است. اختلال نوشتن یک ناتوانی یادگیری ویژه است که یادگیری زبان نوشتاری و استفاده از زبان نوشتاری برای بیان افکار و اندیشه ها را تحت تأثیر قرار می دهد. بسیاری از والدین که دانش آموز دبستانی دارند از بدخطی یا بدنویسی فرزندشان شکایت دارند و به دنبال دلیل بروز این اختلالات هستند تا با رفع آنها به فرزندشان کمک کنند تا در آینده خط زیبایی داشته باشد. پیش از اینکه به انواع اختلالات در نوشتن اشاره شود، بهتر است بدانید کودک برای ورود به مدرسه نیاز به تقویت ماهیچه های دست و انگشتان دارد. برای این منظور قبل از پیش دبستان، والدین می توانند خمیر های بازی یا گل رس در اختیار فرزندشان قرار دهند تا کودک با آنها شکل های متنوع بسازد. هرچه خمیر سفت تر باشد به تقویت این مهارت کمک بیشتری می کند. استفاده از سازه های مختلف برای ساخت ماشین، هواپیما و... همچنین استفاده از کتاب هایی که حروف و اشکال نقطه چین دارند و کودک باید نقطه چین ها را به هم متصل کند نیز به تقویت و افزایش مهارت انگشتان کودک کمک می کند (کی^۱، ۲۰۰۶). یکی از مهمترین مشکلاتی که دانش آموزان در نوشتن با آن مواجه هستند ضعف املا است. اولین گام برای برطرف کردن هر وضعی شناخت و ریشه یابی آن می باشد. چنانچه معلم و مربی به موقع و دقیق مشکلات دانش آموز را تشخیص دهد می تواند سریع راه حل مناسب و منطقی را برای حل مشکل انتخاب و در جهت بهبود وضعیت آموزشی دانش آموزان اقدام نماید (ملکوتی، ۱۳۸۶). املاي فارسی یکی از مهم ترین مواد درسی در دوره های ابتدایی است که با سایر مهارت های زبانی، به ویژه مهارت خواندن، ارتباط دارد. در املاي فارسی علاوه بر آن که صورت صحیح نوشتاری کلمات به دانش آموزان آموخته می شود، موجبات تقویت مهارت گوش دادن و درک و دریافت سریع واژه ها، جمله ها و متون فراهم می آید. آموزش املا فقط به ساعت املا اختصاص ندارد (زندى، ۱۳۸۹). بلکه این مهارت در فرایند و جریانی پویا و همراه با تدریس سایر درس ها به ویژه دروس زبان آموزی - خواندن، جمله نویسی، انشاء و فعالیت های نگارشی و زبانی - آموزش داده می شود. «املا» واژه ای است عربی به معنی پر کردن، بر سر جمع سخن گفتن، تقریر مطلبی تا دیگری آن را بنویسد. همچنین به معنی رسم الخط، درست نویسی و طریقه ی نوشتن کلمات نیز آورده است. اما «دیکته» کلمه ای است فرانسوی و به معنی مطلبی است که کسی بخواند و دیگری بنویسد. در زبان فارسی کلمه ای معادل املا و دیکته وجود ندارد و این دو در محافل آموزشی و زبان مردم کاربرد دارد، اما می توان آن را از بر نویسی یا «گفتار نویسی» نامید (فتح آبادی، ۱۳۸۸). همچنان که نوشتن هم مستلزم به کارگیری مهارت های گوناگونی است. مهارت های مکانیکی نوشتن مانند دست خط، هجی کردن و نقطه گذاری و مهارت های زبانی مانند درک معنای کلمه ها و دستور زبان و مهارت های تفکر مانند سازمان دهی و برقراری ارتباط میان مطالب از مهمترین مهارت هایی هستند که در نوشتن نقش دارند، باید همواره توجه داشته باشیم مشکل دانش آموز در کدام حیطه می باشد. بنا بر جدیدترین آمار حدود پنج تا شش درصد از دانش آموزان دچار اختلالات یادگیری هستند. که نداشتن توجه و تمرکز، بیش فعالی، بی توجهی در کلاس درس، ناتوانی در حل مسئله، انگیزه کم، وابسته بودن به دیگران در انجام کارها و مهارت های اجتماعی رشد

---

^۱ Key

نیافته و تاخیر جدی در آموختن را می‌توان از مشخصه های ناتوانی های یادگیری آنان حساب کرد (کتاب راهنمای تدریس فارسی اول ابتدایی). دوره ابتدایی حساس ترین مرحله آموزش و پرورش است که باید به همه ی جوانب از جمله دردرس فارسی نوشتاری و املا توجه خاص داشته باشیم، دانش آموزان باید از سال های اولیه تحصیل به اهمیت درست نوشتن بویژه در املا و کاربرد آن در زندگی آشنا شوند و با توجه به نیازی که دارند به خوبی آن را بیاموزند تا دچار مشکل نشوند، به دلیل کاربرد املا در تمام موارد زندگی یادگیری صحیح آن الزامی و کاربردی است. در آموزش املاء یک نمونه و یا ترتیب حروف مدنظر می‌باشد و در آن خلاقیت مطرح نیست، املا ی یک کلمه بسیار مشکل تر از خواندن آن است زیرا بازشناسی یک کلمه یک عمل رمزگردانی برای کودکان است (تبریزی، ۱۳۹۱). در این تحقیق نیز سعی گردیده است از طریق روش اقدام پژوهی به بررسی این اختلال پرداخته شود. همچنین اقدام پژوهی به هر فعالیتی گفته می‌شود منجر به تبدیل وضع موجود به وضع مطلوب تر شود. اقدام، محور اصلی در این تحقیق است. به این معنا که شخص یا اشخاص، اقدام خود در حین کار و فعالیت خود مورد پژوهش قرار می‌دهند. هدف از این کار، بهسازی امور و اثربخش کردن آنها است. هدف از اقدام پژوهی مانند پژوهش های مرسوم و دانشگاهی بردن به روابط پدیده ها یا به اصطلاح متغیرها نیست؛ بلکه به بررسی موضوع هایی می‌پردازد که فرد یا افراد در محیط کار و شغل خود با آن درگیر هستند و می‌خواهند از راه پژوهش آن را حل کرده یا کاهش دهند. بنابراین تغییر در وضعیت موجود هدف عمده در این تحقیق است. این پژوهش راه حل های مناسب برای مشکلات را جستجو می‌کند و پاسخی است به انتقادهایی که از کاربردی نبودن پژوهش های مرسوم به عمل می‌آید. همچنین برای سنجش نوشتن و تشخیص اختلال دیکته نویسی دانش آموز نیز با توجه به اینکه در دوره ابتدایی از روش های اندازه گیری کمی و یا نمره ای دیگر استفاده نمی‌شود و در حال حاضر روش توصیفی رایج و مرسوم است؛ از طریق مشاهده مشاهده مستقیم تکالیف کلاسی و منزل استفاده شده است. به طوری که از آغاز سال تحصیلی تکالیفی کتابی و دفتری که به هر یک از دانش آموزان داده می‌شد به راحتی می‌توان دانش آموزانی را که در نوشتن و دیکته از انواع اختلالات بهره می‌برند شناسایی کرد. معین نیز یکی از همین دانش آموزانی بود که از طریق مشاهده مستقیم تکالیف در کلاس دارای اختلال دیکته نویسی بود که در همان اوایل سال تحصیلی مشکل اختلالش تشخیص داده شد.

انواع اختلالات دیکته نویسی

از جمله اختلالات دیکته نویسی می‌توان به مواردی چون حافظه دیداری، حساسیت شنوایی، آموزشی، وارنه نویسی، دقت، قرینه نویسی، نارسا نویسی، تمیز دیداری- دقت و حافظه توالی دیداری اشاره کرد که در این مقاله به چند مورد از این اختلالات پرداخته خواهد شد. یکی از خطاهای رایج و اولیه و تکراری در دوره ابتدایی به بویژه پایه اول، نارسا نویسی می‌باشد که خطاها و علل نارسا نویسی نیز عبارتند از:

۱- کج نویسی بیش از حد

۲- راست نویسی بیش از حد

۳- پرفشار نوشتن

۴- نامرتب نویسی

۵- فاصله گذاری بیش از حد

۶- زاویه دار نویسی بیش از حد (تبریزی، ۱۳۹۱).

۱- علل کج نویسی بیش از حد: الف. بسیار نزدیک بودن بازو به بدن ب. دور بودن خیلی زیاد نوک قلم از انگشتان ج. درست نبودن جهت حرکت قلم د. بسیار سفت گرفتن شست.

۲- علل راست نویسی بیش از حد: الف. بسیار دور بودن بازو از بدن؛ ب. هدایت قلم به تنهایی توسط انگشت سبابه؛ ج. ناصحیح بودن جهت کاغذ.

۳- علل پرفشارنوشتن: الف. فشار دادن بیش از حد انگشت سبابه؛ ب. استفاده از قلم نامناسب؛ ج. نازک بودن بیش از حد قلم.

۴- علل نامرتب نویسی: الف. نبودن آزادی حرکت ب. حرکت بیش از حد کند دست؛ ج. محکم گرفتن قلم؛ د. نادرست یا ناراحت بودن وضعیت.

۵- علل فاصله گذاری بیش از حد: الف. پیشرفت بیش از حد سریع قلم به سمت چپ؛ ب. حرکت بیش از حد و سریع جانبی.

۶- علل زاویه دار نویسی بیش از حد: الف. بیش از حد شل نگهداشتن قلم؛ ب. حرکت بیش از حد کند قلم (تبریزی، ۱۳۹۱).
اقدامات لازم برای ترمیم و درمان نارسا نویسی:

۱- روان نویسی در اختیار دانش آموز قرار دهید تا خطوطی به دلخواه رسم کند.

۲- یک وایت برد کوچک و قابل حمل و نقل در اختیار کودک قرار دهید تا به دلخواه روی آن نقاشی کند یا خطوطی رسم کند.

۳- نحوه ی مداد دست گرفتن دانش آموز باید صحیح باشد. (مداد باید بین انگشت شصت و انگشت اشاره قرار گرفته و از بالای قسمت تراشیده شده گرفته شود)

۴- اگر انگشتان و عضلات کوچک و بزرگ دست، ضعیف یا کوچک هستند، از مدارهای باریکتر استفاده شود و مداد خیلی کوتاه نباشد.

فعالیت‌هایی برای تقویت عضلات کوچک و بزرگ دست:

الف) از کودک بخواهید کاغذهای باطله یا کاغذ روزنامه با دستهایش مجاله کند. (بهرتر است این فعالیت را، بیشتر با دستی انجام دهد که با آن می نویسد)

ب) با استفاده از قیچی، کاغذهای باطله را قیچی کند. (ت) از او بخواهید تا زیپ، دکمه های لباس و بند کفش خود را باز و بسته کند. ث. در محلی که ماسه یا خاک نرم وجود دارد از او بخواهید به کمک یک چوب، با ماسه و خاک بازی کند.

۵- یک سری خطهای موازی با فاصله کم و زیاد رسم کنید و از دانش آموز بخواهید تا وسط هر دو خط موازی، یک خط راست رسم کند.

۶- از دانش آموز بخواهید شکلهای نقطه چین را پر رنگ کند.

۷- ابتدا اعداد و کلمات و حروف را به صورت کامل بنویسید و سپس در کنار آن همان اعداد و کلمات را به صورت ناقص

بنویسید و از کودک بخواهید آنها را کامل کند.

۸- دو نوار موازی هم را با فاصله مناسب به کاغذ بچسبانید و از کودک بخواهید تا بین آن دو نوار بنویسد. با انجام این تمرینها، می توان امیدوار بود که در مدت کوتاهی، نارسا نویسی اصلاح شود و آنگاه مربی با ایجاد شوق و دادن اعتماد به نفس به دانش آموز، مستقیماً او را برای خوب نوشتن کمک کرد. اما از دلایل و علل مهم نارسا نویسی می توان به مواردی چون عدم حرکت مناسب انگشتان؛ عدم هماهنگی چشم و دست؛ عدم یادگیری مفاهیم پایه ای مانند: بالا، پایین، زیر، رو؛ استفاده نامناسب از میز و صندلی و مداد نامناسب؛ بی قراری و پر تحرکی؛ تأخیر در تکلم؛ فقر یا نارسایی آموزشی؛ خطا در ادراک دیداری واژه ها و عدم هماهنگی کلی بدن اشاره کرد (تبریزی، ۱۳۹۱).

راه حل های لازم برای درمان وارونه نویسی و قرینه نویسی

در این قسمت به بررسی مشکل اصلی مطالعه موردی در این پژوهش که وارونه نویسی و قرینه نویسی در دانش آموز مورد مطالعه است پرداخته می شود. اختلال قرینه نویسی و یا وارونه نویسی زمانی است که کودک به جای اینکه از سمت راست شروع به نوشتن جمله ها و کلمات نماید، از سمت چپ کاغذ شروع به نوشتن می کند. وقتی معلم دیکته می گوید این کودکان، مطالب را از سمت چپ صفحه می نویسند. درست مثل اینکه شما مطالب این مقاله را جلوی آینه نگهدارید و سپس آن ها را بخوانید. در این اختلال، کودک به درستی نمی تواند سمت چپ و راست صفحه را تشخیص دهد و به اشتباه از سمت چپ شروع به نوشتن می کند. هیچ اشتباهی از قبیل جا انداختن حروف، جابه جایی حروف، نارسا نویسی و غیره دیده نمی شود یعنی اگر دیکته ی کودک را در آینه ببینیم و بررسی کنیم نمره اش بیست می شود. این اختلال در نوشتن املا ی فارسی و نوشتن اعداد (راست به چپ نویسی) مشاهده می شود و هر چند به او تذکر داده شود که اعداد ریاضی را از چپ به راست یا کلمات و جملات فارسی را از راست به چپ می نویسیم، با قرینه نویسی خود اطرافیانش را شگفت زده می کند. همچنین بروز قرینه نویسی در ماه های نخست ورود به کلاس اول دبستان طبیعی است، اما اگر این مشکل همچنان ادامه یابد و برای ماه های متوالی به طور مکرر مشاهده شود باید برای درمان آن چاره ای اندیشید و تمرینهایی را که زیر آورده شده است با کودکان به اندازه کافی کار کرد. لازم به ذکر است که این مشکل معمولاً در سالهای بعد از کلاس اول دیده نمی شود و بر طرف می گردد. معمولاً کودکان کلاس اول به دلیل ضعف آموزش پیش از دبستان، نتوانسته اند درک درستی از اندام بدن، سمت چپ و راست، نسبی بودن چپ و راست و سمت چپ و راست صفحه به دست آورند. لذا با ورود به مدرسه این ضعف خودش را بصورت اختلال قرینه نویسی نشان می دهد. بنابراین برای کودکان پیش دبستانی (چهار تا هفت سال) تمرین های تن آگاهی و آموزش دست چپ و راست را انجام دهید تا مطمئن شوید درک درستی از آن بدست آورده اند تا از بروز این مشکل در کلاس اول جلوگیری نمایید (صادقی، ۱۳۹۱). بنابراین اگر وارونه و قرینه نویسی در سنین قبل از دبستان صورت گیرد و حتی در کلاس اول دبستان، چنانچه زیاد و پی در پی تکرار نشود امری طبیعی است. برای درمان این مشکل، انجام تمام فعالیتهایی که برای درمان ناسا نویسی ذکر شد مفید است. علاوه بر آن، اقدامات زیر را می توان انجام داد:

۱. تن آگاهی: دانش آموز بتواند اندامهایش را بشناسد. به این منظور از او می‌خواهیم هر اندامی را که نام می‌بریم با دستش نشان دهد.

۲. آدمکی از مقوا می‌سازیم، که اندامهایش قابلیت حرکت داشته باشد. سپس هر کدام از اندامهای آدمک را به جهات مختلف حرکت می‌دهیم و از کودک می‌خواهیم که همان حرکت‌ها را تقلید کند.

۳. مربی رو به روی کودک بایستد و هر کدام از اندامهایش را حرکت دهد کودک آن حرکت را تکرار کند (صادقی، ۱۳۹۱).
کودکان با مشکلات حرکتی:

در توانایی‌های حرکتی مربوط به عضلات بزرگ مانند: چهار دست و پا رفتن، پریدن، دویدن، لی لی کردن، پرتاب کردن، راه رفتن و .... دچار مشکل و ناراحتی هستند. در تواناییهای حرکتی مربوط به عضلات ظریف و پیچیده مانند: سوزن نخ کردن، قیچی کردن، رنگ کردن، نا کردن، مهره نخ کردن، بستن بند کفش، نقاشی کردن و ... دچار مشکل هستند. کودکان با مشکلات در تشخیص و درک بینایی با اینکه از دید کافی و قدرت بینایی لازم برخوردارند اما مشکلات این کودکان در موارد زیر است:

الف. تشخیص و شناخت شکل‌ها و طرح‌های ریاضی و هندسی

ب. جور کردن اشیاء بر اساس شکل و اندازه

ج. تشخیص و درک تصویر اصلی از زمینه آن

د. تشخیص جزء از کل

ه. تشخیص حروف و کلمات از یکدیگر

کودکان با مشکلات تشخیص و درک شنوایی هم با اینکه از قدرت شنوایی کافی برخوردارند مشکلاتی در تشخیص صدا، ناتوانی تشخیص تشابهات و تفاوت‌های کلمات و ناتوانی در نهایت تشخیص تشابهات و تفاوت‌های صدا در تکلم و خواندن حالت شدید آن آنگوی شنوایی است را دارا هستند (تبریزی، ۱۳۹۱). همچنین اسکندری، روشن‌قیاس و جوانمرد (۱۳۹۴) نیز در تحقیق خود مهم‌ترین دلایل ضعف دانش آموزان در دیکته و املا را مربوط به ضعف عملکرد آن‌ها در حافظه شنیداری و دیداری دانسته‌اند؛ طالبی و سرقینی (۱۳۹۴) نیز عوامل ضعف در دیکته‌نویسی را ناشی از ضعف در حافظه دیداری، عدم دقت و توجه و مشکلات آموزشی بیان نموده‌اند و برای حل این مشکل از روش‌های تقویت حافظه دیداری و شنیداری، پرورش دقت، تشویق و دادن تکالیف متنوع و هدفمند استفاده نموده‌اند. همچنین نتایج پژوهش سلیمانی شیلو و میرنسب (۱۳۹۷) در پژوهش مروری بر روش‌های درمان اختلال یادگیری خاص (دیکته‌نویسی) نشان داد که روش‌های درمان استفاده‌شده را می‌توان در پنج طبقه دسته طبقه‌بندی کرد. این روش‌ها شامل فرآیند و تکلیف، حسی و حرکتی، بازی‌های آموزشی، شناختی و رفتاری و چندرسانه‌ای می‌باشد. که یافته‌ها نشان داد که همه روش‌های مداخله این پژوهش‌ها در کاهش و بهبود عملکرد املا دانش آموزان با ناتوانی‌های یادگیری املا موثر بوده است؛ و استفاده درست از این روش‌ها می‌تواند کمک زیادی در بهبود یادگیری املا داشته باشد. در پژوهشی دیگر تحت عنوان اختلال املا و شیوه‌های درمان آن توسط سواری (۱۳۸۷) برای درمان اختلال املا از روش‌های مداخله‌های پزشکی - دارویی و مداخله‌های روان‌شناختی و تربیتی و راهبردهای آموزشی استفاده می‌شود. همچنین برای تشخیص اختلال املا

از آزمون‌های معتبر هوشی نیز استفاده می‌شود، البته آزمون‌ها بایستی به دور از نژاد، فرهنگ و یا تمایز جنسی باشد (فیگورا^۱ و نیوسام^۲، ۲۰۰۶). نتایج پژوهش عمادی و محقق (۱۳۹۴) در بررسی تاثیر نرم‌افزارهای آموزشی دیکته در رفع اختلال دیکته‌نویسی دانش‌آموزان در مراکز درمان اختلال یادگیری نشان داد مداخلات آموزشی مبتنی بر رایانه، بر عملکرد یادگیری دانش‌آموزان با ناتوانی یادگیری موثر بود که می‌توان با این شیوه آموزشی مشکلات دیکته‌نویسی را حل نمود. همچنین تحلیل داده‌های حیاتی و سلیمی (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان تاثیر تقویت حافظه دیداری بر کاهش شدت اختلال در دانش‌آموزان ابتدایی دارای اختلالات یادگیری نوشتاری نشان داد که تقویت حافظه دیداری بر شدت اختلال یادگیری، شدت اختلال نوشتن و حافظه دیداری تاثیر معناداری دارد. با توجه به یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که تقویت حافظه دیداری می‌تواند به عنوان یک تکنیک بر اختلال یادگیری نوشتاری موثر واقع شود. چاک‌سر، سیده زهرا؛ رجب زاده، الهه و ادیان، محدثه (۱۳۹۷) نیز در پژوهشی تحت عنوان بررسی تاثیر فعالیت‌های دیداری- حرکتی و هماهنگی عضلات بر تقویت مهارت‌های نوشتاری دانش‌آموزان نارسا نویس دوره اول ابتدایی نشان دادند استفاده از فعالیت‌های در نظر گرفته شده (دیداری- حرکتی، تقویت عضلات دست و هماهنگی چشم و دست و ....) اثرات مفیدی از جمله بهبود عملکرد نوشتن و خوانا نویسی و کاهش نارسا نویسی دارد و استفاده از این روش می‌تواند شرایط مطلوبی را فراهم نماید تا دانش‌آموزان با اعتماد به نفس بالا و علاقه به نوشتن علاقه نشان دهند و علاقه مند به ادامه تحصیل گردند. همچنین افزایش بیش‌فعالی می‌تواند سبب کاهش میزان حافظه و افزایش میزان اختلال دیکته‌نویسی شود. بنابراین لازم است تست‌های مختلف روانشناسی جهت افزایش میزان تمرکز و تقویت حافظه بر روی این دانش‌آموزان اجرا شود (زیرک، مهدی؛ ثناگو، رضا؛ عجم، علی اکبر و غریبی، ملیحه؛ ۱۳۹۷).

اهمیت و ضرورت بیان مسأله

به شاگردان از اولین سال‌های تحصیل نوشتن آموخته می‌شود. اولین نشانه‌ی با سواد نویسی نوشتن صحیح است عموماً از بارزترین نشانه‌ی بی‌سواد نویسی نادرست نویسی کلمات است. در زندگی اجتماعی افراد با یکدیگر ارتباط دارند این رابطه گامی به وسیله‌ی نگارش و خط می‌باشد، بسیاری از دانش‌گدشتگان ما به وسیله‌ی خط به ما منتقل شده است حفظ فرهنگ و تمدن هر ملتی تا حد زیادی در گرو نوشتار و خط بوده است. برای هر فرد آموزش دیده‌ای درست نویسی یا املا صحیح الزامی است تا کلمات و الفاظ به خوبی مقصودش را بیان بازگو کنند. به همین دلیل از دوران دور تا کنون در مدارس املاء تدریس شده و برای درست نوشتن قواعدی وضع شده، اهمیت درست نوشتن به گونه‌ای که قابل خواندن برای دیگران باشد کاملاً روشن و آشکار است. اکثر متخصصان برای نوشتن نقش اساسی قائل هستند و از آن برای یاد دادن خواندن و هجی کردن استفاده می‌کنند. اگر پزشک، مشاور، معلم و مربی به موقع و دقیق مشکلات کودک و دانش‌آموزان را تشخیص دهند می‌توانند راه حل مناسب و منطقی را برای حل مشکل انتخاب کنند.

اکنون باز می‌گردم به مورد دانش‌آموز مورد نظر یعنی معین: من با معین آشنا شده بودم و می‌بایست به عنوان معلم که وظیفه‌ی آموختن وی را به عهده گرفته بودم باید تلاش می‌کردم در این مدت دو یا سه ماه سال تحصیلی فرصت داشتم هر چه زودتر اختلالات رفتاری

^۱ Figueroa

^۲ Newsom

و درسی او را از بین برده یا به حداقل برسانم. باید در جهت بهبود وضعیت آموزش معین اقدام نمایم تا جلوی خانواده و دوستانش سرخورده نشود و در ادامه تحصیل با مشکل مواجه نگردد، به درس و مدرسه و تحصیل علاقمند شود. به همین دلیل با مراجعه به مقالات موجود در سایت‌های علمی و کتب مشاوره و روان‌شناسی همچنین استفاده از نظر کارشناسان و مشاوران محترمی که در دنیای مجازی اینترنت مطالب و مقالاتی را ارائه می‌دهند با مطالعه آنها در از بین بردن این اختلال تلاش لازم را انجام دهم.

وضعیت مطلوب

من می‌دانستم چنانچه مشکل دیکته نویسی معین حل نشود در تمام درس‌ها با مشکل مواجه خواهد شد، نسبت به تحصیل دلسرد می‌شود اعتماد به نفسش و روحیه‌اش ضعیف می‌شود و به توانایی‌هایش شک کرده و از لحاظ روانی و عاطفی صدماتی جدی به او و خانواده‌اش وارد می‌شود و زندگی آینده‌اش را تحت تأثیر قرار می‌دهد و سبب سرخوردگی وی در جامعه می‌شود. بنابراین باید با به کارگیری روشها و آموزش صحیح دیکته نویسی در جهت افزایش مهارت نوشتن به او کمک کنم تا در مدرسه جلوی مدیر و معلم و دوستانش و خانواده‌اش احساس حقارت و ناتوانی نکند و اعتماد به نفسش افزایش یافته و از توانایی‌هایش حداکثر استفاده را نماید. از چه روشها و راهکارهایی استفاده کردم و چگونه مشکل دیکته نویسی را در معین را کاهش دادم؟

توصیف وضعیت موجود

معین پسر ۷ ساله است که در یکی از مدارس محروم و نقطه صفرمرزی در منطقه بورالان شهرستان ماکو درس می‌خواند. معین فرزند دوقلو از شش فرزند یک خانواده می‌باشد که در حال حاضر با والدینش در روستای قزل ارخ منطقه بورالان زندگی می‌کند، پدرش کارگر و کشاورز است و در طول سال‌های قبل به دلیل موقعیت شغلی بیشتر از خانه و فرزندش دور بوده ولی با توجه به بزرگتر شدن معین خوشبختانه در کنار خانواده است.

از روزهای اول مهر در کلاس همیشه سعی می‌کردم دانش‌آموزانی که در دروس مشکل دارند یا دچار مشکلات و اختلالات جسمی و روانی و عاطفی هستند را شناسایی کنم. برا مثال یکی از دانش‌آموزان خیلی بچه حساسی بود و یا یکی همیشه دیر به مدرسه می‌آمد و یا اصلاً نمی‌آمد و گاهی فرار می‌کرد. یکی از اینها معین بود که در نوشتن دچار مشکل و اختلال بود. برای اول کار من از او تست کردم هیچ یک از مطالب درسی را یاد نگرفته بود. مطابق نظر مادرش چون نامبرده اختلال رفتاری و یادگیری بسیار زیادی داشت. بیشتر اوقات را بیرون از کلاس درس می‌گذراند و چون محلّ نظم کلاس و دیگر دانش‌آموزان بود او را به کلاس راه نمی‌دادند.

در تمام درس‌ها هیچ مطلبی را یاد نگرفته بود. من تقریباً هر روز بین دو یا سه زنگ در کلاس با او کار می‌کردم تا کم‌کم توانستم دروس کلاس اول را به او بیاموزم. تا سرانجام معین توانست مرا بپذیرد و با من ارتباط برقرار کند و دست از ناملایمات رفتاری و ناهنجاری‌هایش بردارد. سرانجام پس از دو سه ماه تلاش بی وقفه تلاش‌هایمان جواب داد. معین نه تنها با من بلکه با سایر افراد خانواده اش هم ارتباط برقرار کرد.

گردآوری اطلاعات و شواهد (۱)

من همیشه در طی زنگ‌های کلاسی و گاهی استراحت مدرسه با او کار می‌کردم و در پی یافتن راهکارهای مختلف و اجرای آنها در جهت رفع اختلال دیکته نویسی و سایر دروس او بودم. مشکل دیگری که این دانش آموز داشت همانگونه که در بالا نیز ذکر کرده بودم عدم تن آگاهی (عدم آشنایی با اعضای بدن خود)، عدم تشخیص دادن جهت‌های راست و چپ و بالا و پایین، بیش‌فعالی و به دنبال آن عدم دقت و تمرکز حواسش بود. مطالبی را که یاد می‌گرفت ناپایدار بود و زود فراموش می‌کرد. زود خسته می‌شد و نمی‌توانست مانند دیگر بچه‌ها آزمون درسی را با دیگر دوستان و همکلاسی‌ها و در زمان مقرر بدهد. به همین جهت باز در پی پیدا کردن راهکارهایی شدم تا این مشکل را هر چه زودتر بتوانم به حداقل برسانم. به همین جهت سعی کردم از روشها و نقطه نظرات مختلف استفاده کنم. از دیگر راهکارهایی که انجام دادم؛ با مدیرش صحبت کردم آن‌ها نیز از مشکل دیکته او ناراضی بودند و با وجودی که از قبل متن دیکته را به صورت کوتاه مشخص می‌کنم و تأکید می‌کنم با دقت دیکته بنویسد انگیزه کافی ندارد و نتوانسته خود را به بقیه همکلاسی‌هایش برساند. پوشه کارش را با مدیر بررسی کردیم که در آن وضعیت توصیفی درس دیکته نسبت به سایر همکلاسی‌هایش را نیز بررسی نمودم که نسبت به سایر همکلاسی‌ها نیاز به تلاش بیشتری داشت. در مدرسه نیز با والدینش صحبت کردم و آن‌ها بیان کردند دقت و علاقه کافی ندارد و نمره‌هایش افت دارد و به جای درس خواندن و درست نوشتن شروع به گریه می‌کند و می‌گوید اگر سخت بگیرد به مدرسه نمی‌روم و در همین سن ترک تحصیل می‌کنم. همچنین با یکی از دوستان مشاورم در یکی از مدارس شهرستان در مورد مسئله معین صحبت کردم و از ایشان کمک خواستم و مرا در این زمینه راهنمایی کردند و تأکید نمودند چنانچه وضعیت تحصیلی‌اش در سایر دروس خوب باشد از لحاظ هوشی طبیعی است البته لازم به ذکر است که این دانش آموز چون تمرکز کافی نداشت باید حساسیت بیشتری در فرآیند یادگیری نسبت به او خرج می‌دادم. با کنکاش اشتباه‌های دیکته و املا و فراوانی آن توانستم علت اصلی ضعف دیکته نویسی را پیدا کنم. به کتاب‌های اختلال دیکته نویسی، مقاله، پایان‌نامه و اینترنت نیز مراجعه کردم تا دلایل مشکل دیکته نویسی در دانش‌آموزان را بیابم که عمده‌ترین آن‌ها عمده‌ترین آن‌ها الف) نارسا، قرینه و وارونه نویسی «مشکل اصلی»؛ ب) ضعف در حافظه‌ی دیداری؛ ج) ضعف در تمیز دیداری؛ د) حساسیت شنوایی و ه) عدم دقت و توجه می‌باشند. از سایر علل عوامل مؤثر در ضعف دیکته نویسی می‌توان به مواردی چون دانش آموز مفهوم کلمه را نمی‌فهمد یا قبلاً نفهمیده آن را درست نمی‌نویسد؛ کمبود فضای آموزشی و نامناسب بودن محیط آموزشی به ویژه کانکسی بودن کلاس؛ متناسب نبودن متن دیکته از نظر (کمیت و مقدار) با سن و پایه تحصیلی دانش‌آموز؛ وجود مشکلات روانی و عاطفی؛ بیقراری و تندخویی؛ نشناختن حروف و قواعد اشاره کرد (تبریزی، ۱۳۹۱).

با توجه به تعریف املا، که به معنی جانشین ساختن صحیح صورت نوشتاری کلمات و حروف به جای صورت آوایی آن‌هاست و اهداف درسی املا در دوره‌ی ابتدایی نیز شامل آموزش نوشتن کلماتی که مورد احتیاج دانش‌آموزان است؛ ارزشیابی از آموخته‌های دانش‌آموز؛ افزایش خزانه‌ی لغات دانش‌آموز و آموزش شیوه‌ی نگارش حروف و کلمات می‌شود. همچنین در یادگیری املا یک کلمه سه عامل مؤثر می‌باشد: الف) شنیداری؛ ب) دیدن و تجسم ذهنی کلمه؛ ج) نوشتن کلمه. با توجه به این سه عامل زمانی دانش‌آموز کلمه را به درستی خواهد نوشت که آن کلمه را خوب بشنود و بتواند در ذهن خود تجسم کند و در نهایت کلمه را بنویسد. بسیاری از کودکان مبتلا به

ناتوانی یادگیری در پیوند دادن میان صدا و نماد دشواری دارند، آنان نمی‌توانند صداهایی را که می‌شنوند به حروف و کلمه تبدیل کنند، این کودکان در حافظه‌ی شنیداری، تشخیص شنوایی و به کار بردن تعمیم‌های رابطه صورت با املا برای هجی کلمه‌ها دشواری دارند (کریمی، ۱۳۹۴).

تجزیه و تحلیل داده‌ها

با جمع‌آوری اطلاعات و تفکیک آنها در مورد علت‌های ضعف دیکته نویسی در معین به تجزیه و تحلیل آنها پرداختم با کمک مدیر آموزشگاه، مشاوران زبده در مدارس شهری و مصاحبه با دانش آموز، مشاهده‌ی خودم، انجام آزمون تشخیص شنوایی از معین، همچنین کتاب درمان اختلالات دیکته نویسی دکتر مصطفی تبریزی و منابع اینترنتی در این زمینه توانستم گام‌های مثبتی در برطرف کردن این مشکل بردارم. با بررسی و مشاهده‌ی نوشته‌های معین و پرسش از والدینش به این نتیجه رسیدیم که مشکل اصلی نارسا نویسی، قرینه نویسی و وارونه-نویسی دارد این اختلال معمولاً در روزهای نخستین سال اول دبستان ممکن است در دانش آموز ملاحظه شود و علت آن وجود مشکلاتی در جهت یابی دانش آموز می‌باشد. بدین معنا که دانش آموز با مفاهیمی مانند بالا، پایین - چپ، راست - جلو، عقب - زیر، و رو آشنا نیست و در زمینه تشخیص این مفاهیم دچار مشکل است. علاوه بر اشتباه در نوشتن کلمات اکثراً کلمات را برعکس می‌نوشت. مثلاً قوری را از حرف ی شروع می‌کرد و با حرف ق تمام می‌کرد. گاهی با انداختن برخی از حروف و کلمات نیز از ضعف شنوایی معین است. این مورد در املا می‌معین به فراوانی قابل مشاهده بود. البته می‌توان این مشکلات را از عدم تمرکز حواس و ناآرامی همگام نوشتن نیز بیان کرد و چون زمانی معین مطلبی را می‌نوشت یا می‌خواند حواسش به همه جا بود و هر عامل جزئی می‌توانست افکار او را پراکنده و حواسش را پرت کرده و یادگیری را برایش به مشکل بیاندازد. همچنین بی‌دقتی دانش آموز در گذاشتن نقطه، دندان، تشدید و جایگزینی نادرست آن‌ها و اشتباهاتی در سرکش که تا حدودی در املا می‌معین مشاهده می‌شد. چنانچه معین در کلاس با سر و صدای زیاد دیکته می‌نوشت حواسش پرت می‌شد اما در محیط آرام تمرکز بیشتری داشت و اشتباهاتش کمتر بود، پس محیط در دقت و تمرکز معین نقش مهمی داشت. معین نمی‌توانست با دیگر بچه‌ها در ساعت املا، املایش را همزمان و هماهنگ با آنها بنویسد و عقب می‌ماند یا املا نمی‌نوشت و دل‌سرد می‌شد و گریه می‌کرد. معین از لحاظ هوشی هم تا حدودی مشکل دارد، طبق نمرات توصیفی این درس و گاهی پایین سایر درس‌هایش در سطح متوسط قرار داشت. در این مورد از وضعیت معین راضی کننده است و در شناخت و درک حروف و قواعد مشکل ندارد و نمرات سایر دروسش بسیار خوب است و انگیزه‌ی بیشتری برای یادگیری پیدا کرده است.

انتخاب راه حل جدید به صورت موقت

پس از بررسی و تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده براساس مراجعه به کتب و اینترنت، مصاحبه با خود دانش آموز و والدین وی، همکاران و مدیر و همکار مشاورم، همچنین بررسی اشتباهات مکرر و عینی در درس دیکته و انجام تست شناسایی اندام‌های بدن (عدم

تن آگاهی) همانگونه که قبلاً اشاره شد مسئله معین ناشی از عدم شناسایی اندام های بدنی و مشکلاتی در جهت یابی به ویژه چپ و راست و تا حدودی بی دقت او بود که برای رفع این مشکل پیشنهاداتی به عنوان راه حل موقت همراه با دلایل آن ها انتخاب شده و پیرامون رد یا قبول این پیشنهادات دلایلی مطرح می شود.

راه حل پیشنهادی (رد یا قبول)

۱- یک عروسک یا تصویر یک آدم را به او نشان دادم و در مورد انواع مختلف آن از کودک سؤال کردم. مثلاً پرسیدم که چشم هایش را به من نشان بده. گوش هایش را به من نشان بده. در مورد ابرو، گوش، چشم، بینی، دهان، سر، گردن، دست، پا و شکم از کودک سؤال کنید. پس از اینکه توانست آن ها را به درستی پاسخ بدهد، این کار را با اندام های خود کودک انجام دهید و بگویید گوش هایت را نشان بده، بینی ات را نشان بده و ...

دلایل:

به دلیل عدم آگاهی دانش آموزان از بعضی از اندام هایش مفید و کم هزینه بودن در شناسایی اعضای بدن مفید به نظر می رسد (قبول می شود).

۲- آدمکی از مقوا می سازیم ، به گونه ای که اندام هایش قابلیت حرکت داشته باشد. سپس گردن و دست های آدمک را یک به یک به سمت چپ، راست، بالا یا پایین می چرخانیم و از کودک می خواهیم. که همان حرکت ها را تقلید کند. با انجام این بازی، کودک مفهوم قرینه را تشخیص داده و قادر خواهد بود. بین واژه ای که قرینه یا وارونه آن است، تمیز قایل شود (قبول می شود).

۳- تعویض دفاتر دیکته و یا تصحیح آن توسط خود دانش آموزان با نظارت بنده. دلایل: به دلیل سن کم و درک پایین دانش آموزان امکان عیب جویی از همدیگر وجود دارد که سبب سرخوردگی دانش آموز می شود (رد می شود).

۴- تمریناتی ساده طرح ریزی می کنم و در آن دانش آموز با توجه به دستور شکل های مختلف در جهت های دستور داده شده را رنگ آمیزی نماید (قبول می شود).

برخی از کودکان به هنگام نوشتن دیکته واژه ها را صحیح اما وارونه یا قرینه (آینه نویسی) می نویسند. اگر وارونه نویسی یا قرینه نویسی در سنین قبل از دبستان اتفاق افتاده باشد و حتی در کلاس اول دبستان، چنانچه زیاد و پی در پی تکرار نشود امری طبیعی است. اما اگر با گذشت چند ماه از سال تحصیلی، حتی در مورد واژه هایی که دانش آموز در ابتدای سال فرا گرفته است رخ دهد نیاز به ترمیم و درمان دارد. برای درمان این مشکل، اقدامات زیر را می توان انجام داد:

۱- تن آگاهی: دانش آموز باید بتواند اندام هایش را بشناسد. به این منظور از او می‌خواهیم هر اندامی را که نام می‌بریم نشان دهد و یا برعکس اندام‌هایی را که نشان می‌دهیم نام ببرد.

۲- عروسک را که دست‌ها و پا هایش قابلیت حرکت داشته باشد را تهیه می‌کنیم. اندام‌های او را یک‌به‌یک به چپ و راست و بالا و پایین حرکت می‌دهیم و از کودک می‌خواهیم همان حرکت‌ها را تقلید کند. با انجام این بازی کودک مفهوم قرینه را تشخیص داده و قادر خواهد بود بین واژه‌ای که خوانده است و واژه‌ای که وارونه و یا قرینه آن است، تمیز قائل شود.

۳- مربی می‌تواند روبروی کودک بایستد و هر کدام از اندام‌هایش را حرکت دهد و کودک همان حرکت‌ها را تکرار کند. بدیهی است که در این تمرین و تمرین شماره ۲ اگر بخش‌هایی از طرف چپ بدن مربی حرکت کند (یعنی به عنوان مثال پای چپ مربی)، دانش‌آموز باید پای راستش را بلند کند، یعنی پای را که روبروی پای چپ مربی قرار دارد.

۴- مربی می‌تواند از تصاویر گزینه ۱ تا ۸ آزمون پنجم فراستگ استفاده کند: در این تصویر دانش‌آموز باید شکل‌هایی را که در نقطه چین‌ها می‌بیند، در قسمت پایین تصویر رسم نماید.

گردآوری شواهد (۲)

- برای بررسی اینکه آیا ضعف دیکته نویسی معین برطرف شده، به گردآوری اطلاعات جدید و شواهد ۲ به شرح زیر پرداختم:
- ۱- مشاهده فردی: با مشاهده دیکته‌های معین و کاهش کلمات نادرست قبلی و بهبود وضعیت توصیفی درسی املائی او متوجه بهبود وضع دیکته نویسی او شدم.
  - ۲- مصاحبه با خود دانش‌آموز: معین ابراز خوشحالی و موفقیت می‌کرد و هر بار وارد کلاس می‌شد اول دفتر املاش را می‌آورد و می‌گفت خیلی بهتر از قبل املا می‌نویسم.
  - ۳- مصاحبه با والدین و خانواده: مادر دانش‌آموز و پدرش بسیار از او راضی هستند و اظهار می‌کنند که قبلاً به دلیل عدم انگیزه‌اش از بهبود املاش ناامید شده بودیم، اکنون اعتماد به نفس و انگیزه فرزندشان افزایش یافته و غلط‌های املاش نسبت به گذشته کاهش یافته است. و در حال حاضر از خط فرزندشان بسیار ابراز خوشحالی می‌کنند. مدیر و سایر همکاران نیز بهبود دیکته دانش‌آموز و بهبود وضعیت تحصیلی او را تأیید کردند و از بهبود وضعیت دیکته او راضی بودند.
  - ۶- همکار مشاورم: با بررسی نتیجه آزمون مجدد سنجش حساسیت، ایشان نیز بهبود حساسیت شنوایی معین را تأیید کردند.

ارزشیابی تأثیر اقدام جدید و تعیین اعتبار آن

پس از اجرای راه حل ها و مشاهده املائی معین و سنجش تن آگاهی و جهت یابی و بررسی نتایج، همگی شان دهنده ی پیشرفت او می باشد از جمله:

- غلط های دیکته نویسی او بسیار کاهش یافته است.
  - نمره توصیفی درس دیکته معین خوب شده است.
  - تست تن آگاهی بهبود او را نشان می دهد.
  - اشتباهات املائی که مربوط به جهت یابی و عدم دقت او بود بسیار کم شده است.
  - مدیر و سایر همکاران از پیشرفتش بسیار راضی هستند.
  - خود دانش آموز و خانواده اش بسیار خوشحال هستند.
  - انگیزه او برای درس خواندن و رسیدن به مراحل بالاتر تحصیلی به صورت چشمگیری افزایش یافته است.
- با مشاهده پیشرفت دانش آموز و تأیید کلیه همکاران (مدیر، همکاران، دوست مشاورم)، والدین و خود دانش آموز از این پیشرفت و تغییر در معین بسیار راضی هستند و والدین، مشاور، هم چنین مدیر مدرسه از کار من در طول این چند سال بسیار اظهار رضایت می کنند. در این جا، جا دارد از کلیه عزیزان که در طول این چند سال خالصانه و دلسوزانه در را آموزش معین و برطرف کردن مشکلات درسی او تلاش کرده اند تشکر و سپاس فراوان داشته باشم. پدر و مادر دلسوز، صبور معین که در تمام این مدت از هر گونه همکاری و تلاشی دریغ نکردند.

پیشنهادات

- چند پیشنهاد کاربردی برای معلمان و والدین جهت بهبود دیکته نویسی و کاهش مشکلات آن بویژه در دوره اول ابتدایی:
- یاد دادن کلمات به تنهایی و گفتن دیکته به صورت کلمه به کلمه باعث یادگیری دانش آموز نمی شود بلکه دانش آموز باید کاربرد این کلمات را در جمله بداند.
  - از طریق آموزش اندام بدن و چهار جهت راست، چپ و بالا و پایین می توان مشکل از راست نویسی نوشتن و املا را تقویت کرد.
  - تکرار نوشتاری کلمات غلط نوشته تنها راه حل مشکل نادرست نویسی نیست.
  - از طریق آموزش تصویری کلمات می توان به بهبود نوشتن صحیح دانش آموزان کمک کرد.
  - از دانش آموز بخواهیم کلماتی که غلط نوشته اند را در چند جمله به کار ببرند این کلمات و صحیح نویسی آنها برایش روشن شود.
  - از طریق شنیدن و حافظه می توان دیکته دانش آموزان را تقویت کرد.

- از طریق دیدن و حافظه نیز می‌توان دیکته کودکان را تقویت کرد برای مثال کودک یک تصویر ناکامل را کامل کند.

منابع

- اسکندری، شهلا؛ روشن قیاس، عماد و جوانمرد، اعظم (۱۳۹۴). درمان اختلالات املانویسی در دانش-آموزان پایه سوم ابتدایی، تهران، همایش بین‌المللی روانشناسی و فرهنگ زندگی.
- بهمن زندی (۱۳۹۰). روش تدریس فارسی ابتدایی، دوره کاردانی تربیت معلم، کد ۶۰۰۴.
- تبریزی، مصطفی (۱۳۹۱). درمان اختلالات دیکته نویسی، تهران، انتشارات فراروان، چاپ دهم.
- چاک سر، سیده زهره؛ رجب زاده، الهه و ادیبان، محدثه (۱۳۹۷). تاثیر فعالیت‌های دیداری حرکتی و هماهنگی عضلات بر تقویت مهارت‌های نوشتاری دانش‌آموزان نارسانویسی، ششمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران، مرکز راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار - موسسه آموزش عالی مهر اروند.
- حیاتی، زهرا و سلیمی، لادن (۱۳۹۷). تاثیر تقویت حافظه دیداری بر کاهش شدت اختلالات یادگیری نوشتاری در دانش‌آموزان ابتدایی، ششمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران، انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین.
- زندی، بهمن (۱۳۸۹). روش تدریس زبان فارسی در دوره‌ی دبستان. تهران، انتشارات سمت.
- زیرک، مهدی؛ ؛ ثناگو، رضا؛ عجم، علی اکبر و غریبی، ملیحه (۱۳۹۷). بررسی رابطه بیش‌فعالی با میزان حافظه و اختلال دیکته‌نویسی دانش‌آموزان پسر ابتدایی شهر زاهدان، مجله مطالعات روانشناسی تربیتی، دوره ۱۵، شماره ۳۰.
- سلیمانی شیلو، ناهید و میرنسب، میر محمود (۱۳۹۷). مروری بر روش‌های درمان اختلال یادگیری خاص: دیکته‌نویسی در پژوهش‌های آزمایشی داخلی، مجله پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری، دوره ۳، شماره ۱۸.
- سواری، کریم (۱۳۸۷). بررسی اختلال املای روش‌های درمان آن، مجله تعلیم و تربیت استثنایی، دوره اول ۱، شماره ۷۹.
- صادقی، داریوش (۱۳۹۱). اختلالات یادگیری و درمان اختلال قرینه‌نویسی در کودکان، مجله خانواده سبز.
- طالبی، بهنام و سرقینی، آذر (۱۳۹۴). رفع اختلالات دیکته نویسی دانش‌آموز و علاقه‌مند کردن وی به درس، تهران، اولین کنگره علمی پژوهشی سراسری توسعه و ترویج علوم تربیتی و روانشناسی، جامعه‌شناسی و علوم فرهنگی و اجتماعی.

- عمادی، سید رسول و محقق، آذر (۱۳۹۴). بررسی تاثیر نرم افزارهای آموزشی دیکته در رفع اختلال دیکته-نویسی دانش آموزان در مراکز درمان اختلال یادگیری، مجله مطالعات ناتوانی، شماره ۵، صص ۱۵۲-۱۵۹.
- فتح آبادی، جواد (۱۳۸۸). راهنمای آموزشی املا در دوره دبستان، تهران، انتشارات تمرین.
- کریمی، یوسف (۱۳۹۴). اختلالات یادگیری: مسائل نظری و عملی به انضمام مطالعات موردی نمونه، انتشارات ساوالان.

- ملکوتی، زهرا (۱۳۸۶). املا به شیوه‌ی بارش مغزی، مجله‌ی رشد آموزش ابتدایی، شماره ۵.

• Figueroaa, Richard. A and Newsome. Patrice (۲۰۰۶). The Diagnosis of LD in English Learners. *Journal of Learning Disabilities*. ۳۹(۳): ۲۰۶-۲۰۹.

• Key, M. (۲۰۰۶). What is Dysgraphia? Nationally certificated school psychologist. *American Journal of Mental Retardation*. ۱۰۰(۴): ۳۶۵-۳۷۳.